

Mesék jelentősége az egészséges gyermeki lelki fejlődésben

Ma is, akárcsak régen, a gyermeknevelés legfontosabb és egyben legnehezebb feladata a segítségnyújtás, hogy a gyermek megtalálja az élet értelmét. Ehhez sok tapasztalatra van szüksége. A növekedő gyermek apránként, fokozatosan tanulja meg, hogyan kell önmagát jobban megértenie; eközben kifejlődik az a képessége, hogy másokat is megértse, és így jut el végül az emberi érintkezés mindenkit kielégítő és tartalmas formáihoz. A gyermek gyakran érzi életét kuszának, s ezért különösen rá van szorulva arra, hogy megértse, mi a helye ebben a bonyolult világban, ahol neki valahogy boldogulnia kell. Segítségre van szüksége ahhoz, hogy rendet teremtsen a lelki háztartásban és hogy összefüggéseket találjon és eligazodjon érzései labirintusában. Ilyen kézzelfogható mondanivalót a gyermek a mesében találja meg.

Mesék: A játékokban feldolgozott érzékelési és érzelmi tapasztalatok és az utánzási késztetés együtt fejlesztik a gyermek gondolkodását. Ehhez társul a mindennapi mese a világrendező, vigasztaló erejével.

A sok évszázados szájhagyomány a meséket addig finomította, míg egyaránt alkalmassá váltak nyilvánvaló és rejtett jelentések közlésére. Ha az emberi személyiség pszichoanalitikus modelljéből indulunk ki, a mesék fontos mondanivalót hordoznak a tudatos, a tudatelőttés és a tudattalan tartalmak számára, bármilyen szinten működjenek is az adott időben. Sokszor a gyermekek nyíló énjéhez szólnak, bátorítják fejlődésében, s ugyanakkor enyhítenek a tudatelőttés és a tudattalan feszültségeken. Amint a történetek kibomlanak, a tudattalan feszültségek a tudat számára hitelessé válnak, testet öltenek és felmerül, hogy közülük ki is lehet elégteleni azokat, melyek összhangban vannak az én és a felettes én kívánalmaival. A mese minden más olvasmányánál mélyebbre hatolva, mindig a gyermek valóságos lelki és érzelmi színvonalán fejt ki hatását. Úgy tud beszélni a súlyos belső feszültségekről, hogy a gyermek öntudatlanul is megérti, és példákat is felsorakoztat a nyomasztó gondok átmeneti és végleges megoldására.

A felnövés során a gyermeknek jó néhány pszichológiai problémát kell megoldania. Le kell győznie a narcisztikus csalódásait, ödipális konfliktusait, testvérféltékenységet, meg kell tanulnia eltérni a gyermeki függőség szálait, ki kell magában alakítania valamiféle öntudatot, önértékelést és erkölcsi kötelességérzést. Ahhoz, hogy mindezekkel megbirkózhasson, értenie kell, hogy mi megy végbe a tudatos énjében. A gyermek a tudattalan tartalmakat tudatos képződéssé alakítja, tehát képes foglalkozni ezekkel a tartalmakkal. Ezért felbecsülhetetlen a mesék értéke. Olyan területet nyitnak meg a gyermeki képzelőerő előtt, melyeket magától nem fedezett volna fel.

A tudattalan befolyásolja a viselkedésünket. Ha a tudattalant elfojtjuk, és tartalma nem nyer bebocsátást a tudatos énbe, és előnthatik a tudatot, vagy ha kordában tartjuk őket, akkor a kényszeres fegyelem károsíthatja a személyiséget. Ha viszont a tudaton keresztül a képzelet megmunkálja a tudattalant, akkor pozitív célokra fordítható.

A mesék közvetítik a gyermekek számára azt, hogy az életben a súlyos nehézségeket nem lehet elkerülni, hanem küzdeni kell ellenük, s ez a harc hozzátartozik a léthez. A mese realisztikusan kezdődik, de lassan átszövik a mindennapi élet elemei, egyértelműen nem a valóságos külső világról szól. Irrealitása nyilvánvalóvá teszi, hogy nem a külvilágról akar hasznos ismereteket közölni, hanem a belső folyamatokról.

Mélylélektani kutatók kiemelik, hogy a mesék fantasztikus eseményei erősen hasonlítanak az álmok eseményeihez, tehát arra következtetnek, hogy a mese vonzereje a nem tudatos tartalmak kifejezésében rejlik. /álom - rejtett tartalom; mese - nyílt tartalom/

Egyszerre szól tudatos és tudattalan énünkhöz és befolyásolja az énídeál - szükségletünket. A mese tartalmai megfelelnek bizonyos archetipikus lelki jelenségeknek, szimbolikus módon az én magasabb szintre emelkedésének szükségességét.

Az álomképek megtörtént, traumatikus események bizzar szimbólumai, amelyek gyakran egy-egy előző napi élményein keresztül a gyermek jelen konfliktusait tükrözik, de a korához, neméhez mérten normálisak is lehetnek. **Margareth Mahler** mutatott rá arra, hogy 2-3 éves korban a gyermek legfontosabb feladata önmaga felismerése. E folyamat lényeges eleme a szeparáció, miszerint a gyermek képes lesz megfogalmazni, hogy Ő nem azonos szüleivel. Ez a szeparáció rengeteg félelmet és szorongást ébreszt a gyermekben akkor is, ha a szülők, szűk család és az óvoda is támogatja a gyermeket.

A mai történetek megkerülik ezeket az egzisztenciális problémákat, pedig a gyermekekkel éppen szimbolikus úton lehet közölni ezeket a nehézségeket, hogyan juthat el biztonságosan a felnőttkorba. A mese nyíltan szembesíti a gyermekeket az alapvető emberi létfeltételekkel (öregedés, halál...). A mesék az egzisztenciális dilemmákat mindig tömören, egyértelműen tálalják, így a gyermek a kérdés lényegével szembesül. A mese minden szituációt leegyszerűsít, alakjai típusokat képviselnek, részletek közül csak a legfontosabbakkal foglalkozik. A jó és a rossz szinte minden mesében alakot ölt, ez a kettőség hordozza azt az erkölcsi problémát, melynek megoldásáért küzdeni kell.

A gonoszságnak is van bizonyos vonzereje, de elnyeri büntetését a történet végén, de nem ez az erkölcsi élmény. A hős alakja hordozza magában az erkölcsi tudatot, s vele a gyermek mindvégig azonosul. A gyermek képzeletben együtt szenved át a hőssel a megpróbáltatásokat és együtt győzedelmeskedik vele, amikor a jó elnyeri a jutalmát. Az azonosulást a gyermek maga kezdeményezi, és a hős külső és belső harcai vésik bele az erkölcsi törvényeket.

A gyermek ámulat követi a mese rohanó cselekményeit, teljesen belemerül a képeibe, önmagát természetesen a problémás alakkal azonosítja (legkisebb királyfi), így segíti a mese a mindennapi szorongásainak feldolgozásához, hogy újra és újra leküzdje a félelmeit.

Ha a gyermek nem akar valamilyen negatív figuráról hallani (például a sárkány...), az azt jelenti, hogy a normálisnál nagyobb benne a szorongás, s pont az csalogatná elő belőle. Ez figyelmeztető jelzés, amin a szakembernek el kell gondolkodnia.

A mesében minden ember vagy jó, vagy rossz, nincs átmenet. Ugyanúgy szélsőségek uralkodnak benne, mint a gyermeki gondolkodásban. Így érti meg a jó és a rossz közti különbséget. Az elhatározás, hogy mindenkinek választania kell (vagy jó, vagy rossz) határozza meg későbbi személyiségfejlődésének alapját. A mese az élet és halál, a gyűlölet és szeretet olyan valóságos képeit mutatja be, amiket ő is átél, de ezekkel nem tud mit kezdeni, feldolgozatlanok maradnak az érzelmek és szorongását fokozzák. A mese képei segítik hozzá a "jóra forduláshoz". Az ismétlés énerősítő hatású. Az ismert mesében otthonos világban mozog, élvezi, hogy ura a helyzetnek, tudja, hogy mi fog következni. teljes önfeledtséggel tud megmerítkezni a mese képeibe.

A mesét minél ritmusosabban, dallamosabban meséljük, annál erősebb belső képet tud a gyermek hozzáképzelni. Az együttlét érzését tovább fokozza, ha a magunk fantáziájából tápláljuk a mesét. A hallgató megéli az eseményeket, azonosul a főhőssel, így nincsen szükség arra, hogy külön értelmezzük a tanulságot. Az értelmezését megsemmisítheti azt az érzést, amit a mese képei hívtak elő.

A gyermek jó belső képteremtő. Belső képeket vetít játékába, a pszichológia ezt elaborációnak hívja. A mesehallgató gyermeknek különös kettős tekintete van. Hallgatja a mesét és belül átéli, eljuttatja a mesét. A gyermek nem tud különbséget tenni a külső és belső kép között, de ha

megjelenik a külső kép folyamatosan leáll a belső képteremtő tevékenység (televízió- nem belső képalkotó, nincs indulat-feldolgozás (haját csavargatja a gyermek, körmét rágja...)).

Élettani változások segítik az érzelmi azonosulást, fokozzák a mélységét.

A gyermek rokonszenv és ellenszenv alapján választ. Azért azonosul, mert a szerep és a helyzet erősen vonzza (nem a jósága miatt). Kire akarok hasonlítani?

Az amorális mesékben nincs meg a polarizáltság. Ezek a mesék (Csizmás kandúr, Égig érő paszuly...) reményt keltenek a gyermekben, hogy a gyengébbek is boldogulnak-jelentéktelenség hatását erősíti. Nem a morális kérdések a fontosak, hanem a boldogulás lehetőségét hangsúlyozzák. Ez is alapvető egzisztenciális probléma.

A modern gyermekirodalom kirekeszti a primitív ösztönökből és a vad indulatokból fakadó mély belső konfliktusokat, pedig a magány, az elszakadás gyakran halálos félelmet kelt a gyermekben. A mese komolyan veszi ezeket az egzisztenciális félelmeket, és néven nevezi őket. Az ember igényli a szeretetet, és fél attól, hogy semmibe veszik, szereteti az életet és fél a haláltól. Ezen felül megoldásokat is javasol olyan szinten, amelyeket a gyermek megért – örök élet utáni vágy - " Még ma is élnek, ha meg nem haltak "

Ez nem állítja a gyermeket, hogy örökké fog élni, de jelzi, hogy boldog kapcsolat teljessé teheti az életet. Ezek az mesék azt mondják a gyermekeknek, hogy ha valakinek sikerül igazi interperszonális kapcsolatot kialakítania, megszabadulhat a kínzó szeparációs szorongástól (ez sok mesében jelenlévő, de megoldódó alapotívum).

A mesehősnek (a gyermeknek) ki kell lépnie a világba. A mese jövőre orientált, és rávezeti a gyermeket, hogy lemondjon az infantilis függőségi vágyairól, és önálló, független életet alakítson ki. Ma még fontosabb a mesék jelentősége, mert a mai gyermekek már nem nagy családokban nőnek fel, nem egy jól integrált közösség biztonságos közegének részei.

A természetes szorongás ellenszere az érzelmi biztonság. Ezt a mesével és a játékkal tudjuk közvetíteni (ezt tudja feldolgozni a gyermek). A gyermeki szorongás természetes, mert amit nem ismerünk, az szorongást kelt. A mese képes visszaigazolni a gyermek szorongását (rádupláz az érzéseire).

A mese fejleszti a gyermek önismeretét, és elősegíti személyiségének fejlődését. Pillanatnyi érdeklődésének és szükségletének megfelelően a gyermek egyazon mesében sokféle értelmet találhat. Lehetősége van rá, hogy újra és újra visszatérjen, és újabb jelentésekkel egészítse ki a régieket. A mese belső folyamatokat externalizál, amelyek a szereplők és cselekmények révén válnak elérhetővé.

A szóban mondott mese tapintatos, csak annyi képet tesz hozzá a gyerek, amennyi neki akkor jól esik. A mese a gyermek mindennapi lelki tápláléka. Fejleszti az anyanyelvi készséget, segíti a gyermek testi - lelki egészségének kialakítását és fenntartását.

A mese a gyermeket megtanítja arra, hogy felismerje az élet magasabb rendű értékeit. Utat mutat a gyermeknek, hogy hogyan fedezze fel az identitását. Azt sugallja, hogy boldog, tartalmas életet bárki élhet, ha nem futamodik meg a veszélyek előtt.

Az externalizáció miatt a mese alkalmas gyógyításra. A lelkileg megzavart gyermeknek olyan mesét adnak, amiben az ő egyéni problémái öltenek formát. A mesére épülő kontempláció révén meglátja szenvedéseinek mibenlétét és a megoldás lehetőségét.

Felhasznált irodalom

Dr. Ranschburg Jenő: Pszichológiai rendellenességek gyermekkorban Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1998.

Vekerdy Tamás: Kicsikről nagyoknak I. II.